

A Magyar Tanácsköztársaság sümegei eseményei

1. SÜMEGI KÖRKÉP

A századfordulón Sümeg előkelő helyet foglalt el a környező települések között. Zala vármegye viszonylatában is jelentős helynek számított. Bár mezővárosi rangját már elvesztette (1909), a „város” név a lakók ajkán továbbra is megmaradt. 1900-ban 5431 lakója volt. A századforduló után a Tanácsköztársaság létrejöttéig nem sokat fejlődött.

A keresők megoszlásából következtetni lehet a község jellegére. A 2240 keresőre 3191 eltartott jutott. A mezőgazdaságban 761, az iparban 715, a kereskedelemben 91 fő dolgozott. 130 napszámos, 230 házcseléd, 105 szabadfoglalkozású élt a községben. Tehát mint az adatokból láthatjuk, a lakosság több mint 50%-a nem a mezőgazdaságban kereste a kenyerét. Sümegen annyi volt az iparos, hogy ma szinte hihetetlennek tűnik. Egy-két szélsőséges adat az érdekesség kedvéért: 113 cipész iparos, 72 fazekas, 31 kőműves, 61 fő szálloda és vendéglátóiparban dolgozó iparosa volt a községnek.¹

Ipari üzemek is viszonylag jelentősek. Az Eitner-féle bőrgyárnak 1911-ben 120 munkása volt. A bőrgyár különösen az egész kontinensen híres ványolt csizma- és talp exportálásával vált országosan elismertté. Nagymennyiségű feldolgozott árut és félkészterméket szállított Ausztriába és Csehországba. Kiállításokon: Londonban, Párizsban és Berlinben aranyérmekekkel tüntették ki áruit.²

1912-ben építették a mézgyárat. Addig bugakemencékben égették a mézskövet. A városi téglagyár még működött 1912-ben, de már ekkor is korszerűtlen volt. Fával fűtötték, ami igen költségessé tette a termelést. Nem vehette fel a korszerű üzemekkel a versenyt.³ Sümegnek kőbányája és gőzmalma is volt.⁴

A község központjában városias jellegű emeletes épületek sorakoztak. Feljebb, a vár felé a módos polgárok kúriái. Volt a községnek kávéháza, fölötté az emeleten a Polgári Önképzőkör helyiségeit látogathatták a kör tagjai. A Kisfaludy Sándor Casino szolgált a mindennapi események megbeszélésére, szórakozásra, ahol számos kül- és belföldi lap állt a casino tagság rendelkezésére. Az önképzőkör mellett az Állami Reáliskola épülete állt. Hetente megjelent a Horváth Gábor nyomdájában készült „Sümeg és Vidéke”. Az „Apoló” mozgó-képszínház csütörtökön és vasárnap hívogatta a fiatal mozipártoló közönséget.

A Darnay Kálmán által alapított sümegei Állami Darnay Múzeum Dunántúl viszonylatában a harmadik, Veszprém megyében az első volt.⁵ A községben már ott állt a Ramasetter Vince hagyatékából épített kórház.

A püspöki rezidencia, a park, a püspöki kert, az uradalom tisztartóival volt az a sérthetetlen hatalom, amely nyomasztóan nehezdedt a kis városkára. Sok vita és per folyt a város és a püspökség között hosszú évtizedeken keresztül.

A község legfőbb problémáját, a vízellátást, a jó vizet Sümeg pártfogói soha nem tudták kiharcolni a magasabb fórumokon. Az 1905-ös években pedig Sümegnek egyszerre három képviselője volt a parlamentben. (A község szülöttei voltak: Vázsonyi Vilmos, Eitner Zsigmond, Sümegei Vilmos.)⁶ Lóczy Lajos, a neves tudós-tanár 1911-ben hiába terjesztette be a kormányhoz javaslatát Sümeg vízellátásával kapcsolatban, válaszra sem méltatták. A járványos betegség a fertőzött víz miatt sűrűn felléptek.⁷

Meztlábas parasztok, szamaras fogatok tartoztak még hozzá a sümegei képhez. 1911-ben 71 szamarat tartottak nyilván.⁸ (Talán innen ered az a szólás, hogy „ordít, mint a sümegei szamar”.)⁹

A sümegei polgárság patrióta szemléletű volt. Büszkéek voltak eredményeikre, többet akartak. Nem rajtuk múltott a község egyhelyben topogása. Az ipari munkásság felnövekvő száma magában hordta a társadalmi fejlődés csiráját is, ami hamarosan megmutatkozott a Tanácsköztársaság sümegei eseményeiben.

2. ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOM SÜMEGEN

Az 1918-as polgári forradalom híre november 2-án jutott el Sümegre. Dél előtt a község képviselőtestülete a városházán gyűlést tartott, ahol megjelent Eitner Zsigmond országgyűlési képviselő is. A képviselőtestület előtt ismertette az ország helyzetét, a napokban lezajlott eseményeket. A leszerelt katonák közül többen részt vettek a nyilvánossá „vedlett” tanácsülésen, ahol követelték az előljárási lemondását. Eitner Zsigmond felismerte a helyzetet és a régi vezetőség átmentése érdekében javasolta, hogy a képviselő testület üdvözölje a nemzeti tanácsot. Az előljárási lemondott.

Azon a napon délután már meg is alakult a helybeli nemzeti tanács. Elnöke Eitner Zsigmond lett. Alelnök Csonka Antal, Végh József dr. és a szolgálatban levő főszolgabíró, Szilágyi Dezső. A polgárorség vezetője Szűcs Zsigmond lett.¹⁰

A helyi nemzeti tanács vezetői a községben uralkodott izgatott hangulat miatt teljesen passzív magatartást tanúsítottak. November 2-án a községben elhelyezett tüzérekatonaság is szedte a sátorfáját. A tüzérekatonaság biztatására a község lakossága két órán keresztül fosztogatta a katonai raktárat. A közrend felbomlása a gyermekekre is hatott. A leányosztály három tanulója az iskola szekrényét feltörte és a tanító bevallása szerint mintegy 70 korona értékű iskolaszert tulajdonított el. Elvitték a tanítónő kézimunka gyűjteményét is.¹¹

A lemondott községi bíró távozása után a helyettes bíró látta el a bírói teendőket. A lemondott előljárási az ügyek vitelében március 23-ig megmaradt.

A polgári demokratikus forradalmat a község lakossága nagy örömmel fogadta. Éles Károly iskola igazgatója november 18-án ünnepséget hívott egybe az elemi iskolában és méltatta a történelmi események jelentőségét. „A magyar nemzet az október 30–31-i forradalomban elszakadt Ausztriától és evvel az Ausztriával folytatott százados küzdelmek, a nemzet véráldozatainak sorozata végre megszűnt. Minden igaz magyar vágya valóra vált, de vele megszűnt a Habsburg-ház uralma is, annyi vérnek, annyi könnynek kútforrása, s a Magyar Népköztársaság megalakult”.¹²

November 25-én Éles Károly igazgatónál szolgálatra jelentkezett Kelemen Dezső tanító. Péterréve nagyközségben a forradalom kitörésekor Kelemen tanácselnök lett, s addig vezette a község közigazgatási ügyeit, amíg a szerb csapatok be nem vonultak. November 1-én tartalékos főhadnaggyá léptették elő, erről azonban csak később értesült. Tanítói állást Sümegen csak 1919. január 2-i hatállyal kapott. Az egyhónapos állásnéküliség alatt volt ideje tájékozódni a község-

ben. Felvette a kapcsolatot a haladó érzelmű emberekkel. Megismerkedett dr. Gellért Samu ügyvéddel, aki a sümegi szociáldemokrata párt elnöke volt. Gellért beállítottságára jellemző az alábbi párbeszéd is, amelyet Eitner Zsigmond országgyűlési képviselővel folytatott az egyik tanácsülés előtt:

„Gellért: Azt hittem, Nagyságos úr, élünkre áll, hogy egyesült erővel kezünkben tartsuk a nép vezetését s a csöcselék megfékezését.

Eitner: Tudja ügyvéd úr, a magyarok istene minden csapást rám mérhet, megteheti velem, hogy cseh vagy szerb (az volt a hír, hogy a szerbek Egerszegtől már csak 6 km-re vannak) alattvalóvá tesz, de hogy magyar nemzeti érzésemet és hazám szeretetét magam tépjem ki szivemből s nemzetközi legyek, azt a jó isten sem teheti meg velem.”¹³

Ehhez nem kell kommentár. Nem hiába emelték ki Eitnert Zala megye kormánybiztosává.¹⁴

A szociáldemokrata párt december 4-én alakult meg. A város polgársága este a Halászvendéglő helyiségében értekezletet tartott. Elhatározták, hogy megalakítják a pártot és csatlakoznak az országos szociáldemokrata párthoz.¹⁵ A szimpatizáns tömeg tehát párttagnak vallotta magát. Nem volt tagkönyvük, nem töltöttek ki belépési nyilatkozatot, csupán szimpatizáltak a polgári forradalommal. A pártegység tehát csak felületesen volt, szervezeti egységről beszélni pedig alig lehet.

Az öt tagból álló községi nemzeti tanács nem igyekezett a forradalmat továbbfejleszteni. A közellátást is csak nehezen biztosították. A közrend megszilárdítására tett intézkedések sem voltak túlságosan hatásosak. Ez érthető is, ha a tanács összetételét megnézzük. 1919. január 12-én a Sümeg és Vidéke így ír: „A Katona Tanács volt az első, amely rögtön a forradalmi napok után végsőt pihegett. Most követi a nemzeti tanács is. Mindezek azért voltak csupán, hogy a felkavarodott, fejtetőre állított helyzetben rendet teremtsenek.” Mint látjuk, a Sümeg és Vidéke már el is búcsúztatta a nemzeti tanácsot.

A gazdasági helyzet 1919 elején tovább súlyosbodott. A kereskedők tartalékolják, eldugják áruikat. Nincsen liszt, zsír, cukor. A hentesüzletekből kifogy a sertéshús. A vegyeskereskedőknél hiányzik a petróleum. A gyufával üzérkednek. A zugárusok 50–60 fillérért adják dobozát. Ez 60–80-szorosa a háború előtti árnak. A bőrtalpú cipők helyett megjelennek a kopogós fatalpúak. A legelesettebbeknek azt javasolják, hogy cirokmagból süssenek kenyeret. Tiszteletes kenyeret lehet sütni a megőrölt magokból. Tavasszal az elvetett burgonyát ismeretlen tettesek kilopkodják a földből az ép leplatt.

A püspök sümegi birtokán dolgozó cselédek helyzete a leg-súlyosabb. Végső elkéséredésükben már csak egy mentséget láttak. A Szociáldemokrata Párt sümegi titkárához fordultak. Dörnyei József titkár a Sümeg és Vidéke február 16-i számában nyílt levelet intéz ez ügyben dr. Rott Nándor veszprémi püspökhöz. Íme a levél teljes terjedelemben:

„Méltóságos Püspök Úr!

Kérjük, ne méltóztassék ünneprontásnak venni a felszólalásunkat. Távol áll tőlünk minden kellemetlenkedés szándéka. Kötelességünk azonban teljesíteni annak a 80–90 családnak könyörgő kérését, akik, méltóztassék elhinni, utolsó mentségül hozzánk fordultak szomorú helyzetük javítása iránti segítségért.

Arról a 80–90 családról van szó, amelynek fejei Méltóságod itteni uradalmában szolgálnak, közöttük sokan hosszú évek, évtizedek óta meggyötörtén, a frontról térve meg. Meg kell említenünk érdekükben annyit, hogy megkérdezzük méltóságodat az igazi tisztelet megbecsülő hangján, van-e tudomása Méltóságodnak, aki most éppen a sümegi rezidencia vendége, arról, hogy itteni uradalmának cselédsége 1919-ben még az évi 1550–1600 koronás összjövedelemből tartja fenn magát és családját? Hogy minden könyörgésük eredménye helyzetük javítása iránt néhány beváltatlan ígélet volt?

Hogy az uradalom itteni vezetősége a sietve közeledő szerződési napon, február 24-én milyen ultimátumot készül neki szegezni a cselédség melléne és hogy aki annak nem adja be derekát, szélnek készül ereszteni a munkanélküliek problémájának újabb nehezítésére? Biztosra vesszük, hogy méltóságod nem tud semmit arról a keserves küzdelemlről, melyet e páriák az életért vívnak. És biztosra vesszük azt is, hogy Méltóságod itt akár e soraink útján, akár bármely úton tudomást szerez e szerencsétlen emberek tapasztalatairól, atyai szeretettel fog sietni nyomorúságuk enyhítésére. Hiszen nem akarnak az emberek mást, csak hogy emberi módon élhessenek és gondoktól mentesen dolgozhassanak Méltóságodnak, annak, aki nekik életet, kenyeret ad.”

A levélre válasz nem érkezett.

3. TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SÜMEGEN

A Magyarországi Szocialista Párt és a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 21-én keltezett „Mindenkire!” felhívásában bejelenti, hogy Magyarország Tanácsköztársaságá alakul.

A puszkalövés nélküli gyors politikai átalakulás, a Tanácsköztársaság kikiáltása váratlanul érte a tömegeket, de rendezettségben nem volt.

Március 23-án délelőtt a helybeli szocialista párt háromtagú direktóriumot választott. Tagjai: Radlóczi Ferenc, Tartó István és Horváth János. A Tanácsköztársaság intézkedéseinek megfelelően Sümeg község közigazgatása is a nép kezébe került. A direktórium tagjai azonnal átvették az ügyek intézését a község helyettes bírójától.

A direktórium azzal kezdte meg működését, hogy nyomban lezáratta az összes üzleteket, amelyek nem élelmiszer eladásával foglalkoztak. Felmérték a készleteket és leltárba vették. Felügyelete alá helyezte a sümegi pénzintézeteket. (Sümegi Népbank Rt., Sümegi Takarékpénztár Rt.) Szesztilalmat rendelt el, a kocsmákat lezáratta. Megkezdte a lőfegyverek bezedését.

Március 28-án megalakult a munkástanács. A háromtagú direktórium a hatalmat átadta a tanácsnak. A tanács az ügyek vitelét továbbra is Radlóczi Ferencet, Tartó Istvánt és Horváth Jánost bízta meg.

A munkástanács (nagyban, egészében) a szocialista párt vezetőségéből alakult. Tagjai: Tartó István, Mészáros József, Badics János, Radlóczi Ferenc, Szűcs Márton, Kelemen Dezső, Jámor Miklós, Pápai Lajos, Keszler Pál, Tuboly Mihály, Radlóczi József, Hertelendy Zsigmond, Kekk József, Dörnyei József, a szocialista párt titkára, Kekk Aurél, Sipos Ferenc, Oszkai Kálmán, Süte Sándor, Nagy Gyula, Virág Jenő, Kálmán István és Pál József.¹⁶

A Sümeg és Vidéke 1919. március 30-i számában írja, hogy a lakosság nagy nyugalommal vette tudomásul ezeket a változásokat.

A szocialista párt és a direktóriumok sorra hozták a személyi jellegű intézkedéseket. A helyi szocialista párt Wilcek Gyula századost, a járási nemzetőrség parancsnokát kirendelte a járási közigazgatás ellenőrzésére. Kelemen Dezső tanítót a sümegi község házára ellenőrző közeg gyanánt ugyancsak kirendelte. A vármegyei direktórium jogtanácsosa dr. Gellért Samu ügyvédet kirendelte a járás területére, a hatóságok jogtanácsosává és a főbírói hivatal mellé bizalmi férfiúvá.¹⁷

Sümegen — járási székhely lévén — április 6-án megalakult a Járási Munkástanács. Három tagú intézőbizottságot (direktóriumot) választottak. Vezetője Gellért Samu lett. Helyettese Dörnyei József, tag Szijártó György. A direktórium helye a püspöki rezidencia III. számú terme lett. A püspöki kastélyt a járási munkástanács lefoglalta. A berendezés leltározásával Darnay Kálmánt, a múzeum igazgatóját bízta meg. A főszolgabírói hivatalt is áthelyezték a kastélyba.¹⁸ Itt szállásolták el a nemzetőrséget (később vörösoreséget) és lakókat is telepítettek ide.¹⁹

Tartó István a községi direktórium tagja a földek szétosztásával és a szövetkezet megszervezésével foglalkozott. Fel-szólalt az április 6-i népgyűlésen, amelyet a Polgári Önképző-

kör épülete előtti téren tartottak. A Ramasetter Vince szobráról többszáz főnyi tömeg gyűlt egybe. A szónokok az erkélyről beszéltek a néphez. Tartó István így szól az egybegyűltekhez: „Mint tudják, én a váraljai földek csősze vagyok. Ezennel a földeket a népek adományozom!”²⁰

S lett is földosztás. A püspök birtokából a Téglaház mellett nyolc tábla földet osztottak szét. A határ más részéből még ugyanennyit és a „Vörösön” is juttattak földet a nincsteleneknek. A várretet kerteknek adták ki.²¹ A direktórium átvette Wirth cementgyárát és az ötvösi gróf birtokát. Az alkalmazottak a járandóságukat már a direktóriumtól kapták.²²

A Ramasetter Vince végrendeletével Sümeg város javára hagyott 133 hold földjét, amely a jelenlegi kórház környékét foglalja magában, mintagazdaságnak szemelték ki. A Sümeg és Vidéke április 6-i száma ezt írja: „Sümeg területén a kórház tulajdonát képező 130 hold Ramasetter tag van a kertészet céljára kiszemelve, ahol ezen a vidéken az első szövetkezet alakul. Az eddigi bérlők, akik területeiket meg akarják tartani beléphetnek a szövetkezetbe, ahol a kormány által megállapított napi bért a belépés napjától kezdve megkapják. A megtermelt javak elsősorban a tagok és a város közönsége között lesz felosztva. A berendezésekről (gépek, magvak) az állam gondoskodik.”

Az Országos Levéltár a Földművelési Népbiztosság VIII-as termelőszövetkezeti osztályának levelei helyett csak a levelekről szóló iktatókönyveket őrzi. Ennek feljegyzéseiből megállapítható, hogy Sümegen a szövetkezet megalakult. A 653. számú bejegyzés: „V. 14. A sümegi járási gazdasági felügyelő termelőszövetkezet alakulását jelenti”.²³

Járási gazdasági felügyelőnek Tost Aurél, volt közalapítványi gazdasági igazgatót nevezték ki, jelenti a Sümeg és Vidéke április 27-i száma.

Áprilisban létrehozták a járási birtokrendező szövetkezetet. Élére három fős tanácsot választottak.²⁴

A szövetkezet élére a vezetőket nem választás útján, hanem kinevezéssel eszközölték. Erről tanúskodik a Sümeg és Vidéke május 25-i száma. A Zala megyei gazdasági felügyelőség által összehívott Sümeg járási közép- és nagybirtokosok gyűlésén az érdekelt gazdák meghallgatása után Bácskai elvtárs rendelkezett a volt uradalom vezetéséről.

A Tanácsköztársaság fennállása idején állandóan kószta, alaptalan rémhírek keringtek. Az akkori sajtónak éppen elég dolga lehetett az alapot nélkülöző rémhírek megcáfolásával. A meghúzó ellenforradalmi erők dezorganizáló hírei a lakosságot idegesítettek, mégis teljes lendülettel folyt a munka. Még arra is jutott idő, hogy társadalmi munkát szervezzenek. A Hamuház és a Nyelöke környékének árkait hozták rendbe társadalmi munkával. Megjavították a lókút és más itatóhelyek kútjait.²⁵ Az öregek szociális otthonának építéséhez is hozzájárult a lakosság.²⁶

Így készült a munkásosztály nemzetközi napjának, az első szabad május elsejének megünneplésére.

Május elsején napsütéses idő volt. A sümegi lakók hajnali négy órakor mozsárdurrogásra ébredtek. Csányi Flóri zenekarával a Marseillaise-t játszották. A szocialista párt napokkal előtte plakátokon tudatta az ünnepség programját a lakossággal.

A polgári önképzőkör előtti téren tartották az ünnepséget. Az egész község ez alkalomra vörös színebe öltözött. „Házakon, ruhákon, arcokon egyaránt ragyogott a vörös szín” — írja a Sümeg és Vidéke tudósítója.

Egynegyed tizenegyor a főutcán felharsant a munkás dalárda ajkán a Marseillaise. A dalárda csoportja mögött vörös zászlókat lobogtatva zárt sorokban a földmunkások szakasza vonult. Utánuk az építőmunkások szakszervezete, majd a vörössérség egy díszszakasza zárta be a sort.

Horváth János, a községi direktórium tagja üdvözölte a megjelenteket. Az ünnepi beszédet Gellért Samu, a járási direktórium vezetője tartotta.

Idézetek Gellért Samu beszédéből:

„Azt jelenti ez a bíborvörös színű ünnep, hogy a régi bálványok rémuralmának éjszakája végetért, nem törvény többé az erős erőszaka a gyenge fölött, nem törvény többé az önzés, a kapzsiság, a gyűlölködés.

Megilletődött pillantásunk suhanva siklik át az elmúlt év tizedek májusi ünnepségein, amikor még a tudatlanság maszlagával elbódított rendőr és katona tömegek szuronyai képezték a májusi tüntető felvonulások kereteit.

A hatalmas orosz testvér után a magyar volt az első nép, amely valósággá váltotta a májusi ábrándot, amely megvetette a szocialista állam alapjait, amely leverte nyakáról a kizsákmányoló tőke igáját. . .

A májusi ünnepségben benne van elvtársaim a szocializmus egész lelke.”

A nép mint egy templomi beszédet, áhitatos csendben hallgatta végig Gellért elvtárs szép beszédét — írja a május 4-én megjelenő Sümeg és Vidéke.

Délután egy órakor már ismét gyülekeztek a májusi ünnepség résztvevői a kör előtti téren. Innen impozáns sorokban vonultak ki a városi erdőbe.²⁷ Ott volt a városi vezetőség, a diákság, a cselédség, a munkásság, a szegényebb iparosság. Csak a gazdag polgárok, a nagyúri házak népei hiányoztak. Felejthetetlen, jó hangulat uralkodott. Volt ott zsákbanugrás, lepényevés, zene, vidám májusi állítás.

A szocialista párt vezető, irányító és szervező ereje a tanács hatalom idején Sümegen is valósággá vált. Dörnyei József, a járási direktórium helyettes vezetője, a szocialista párt titkára több rendelkezést adott ki, „párttitkárság” aláirással. Ebben megnyilvánult a kollektív vezetés is. A szocialista párt vezetősége helységében ügyeletet tartottak, ahol egész nap lehetett jelentkezni a pártba való felvételre.²⁸ A jelentkezőket összerírták, lajstromba vették. A tagkönyvek és pártbélyegek csak később álltak rendelkezésre. A Sümeg és Vidéke április 20-i száma már értesíti a tagságot, hogy a tagkönyvek és pártbélyegek megérkeztek.

Az újság június 1-én megjelent száma közli, hogy Nagy Gézárt Sümegre párttitkárnak, Horváth Jánost járási politikai megbízottnak, Vidor Lászlót a sümegi szocialista párt szervezet hivatalos lapjához munkatársnak kirendelték.

A Sümeg és Vidéke hetilap május 4-i száma már az alábbi fejléccel jelent meg: „A Magyarországi Szocialista Párt sümegi szervezetének hivatalos lapja”. A lap szocializálásáról a május 18-i szám számol be. Bejelenti, hogy a lap állami tulajdon lett. A másik sümegi lapot, amely Zoob Mihály szerkesztésében jelent meg, március 30-án olvashatták utoljára előfizetői. A szocialista párt intézkedésére megszüntették. Annyit azonban engedtek a volt „Sümegi Újság” szerkesztőjének, hogy megjelentetik cikkeit a szocialista párt sajtójában, ha azok megfelelőek lesznek.

Dörnyei Józsefet a Járási Direktórium vezető helyettesét, a szocialista párt községi titkárát június végén áthelyezték Zalaegerszegre, személyzeti előadónak.²⁹

A párt figyelmeztette a munkaadókat, hogy eljárást indítsanak azok ellen, akik üldözik a munkásokat szervezkedés és gyűléseken való részvétel miatt.³⁰

A „sümegi párttitkárság” szervezetét illetően annyi megállapítható, hogy csúcsvezetőség volt. A községben több alapszervezet működött. A Sümeg és Vidéke június 29-i száma felhívja a pártvezetőségeket (tehát több szervezet volt) figyelmét, hogy megérkeztek az olcsó, szocialista könyvek. Kéri a pártbélyegekről való elszámolást és a tagok számáról szóló jelentést.

A július 6-i szám már szocialista-kommunista pártvezetőségi ülésről számol be.

A szocialista párt két alkalommal szervezett nagygyűlést (május elsején kívül). Áprilisban és júniusban. A júniusi nagygyűlésen Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos is beszélt. Megígérte a sümegieknél, hogy csereárut biztosít. Az áru hamar megérkezett, mert az újság a három vagon csereáru megérkezését is bejelenti.³¹

A munkások, közalkalmazottak szervezkedése is gyorsan megindult. A tanács hatalom alatt Sümegen az alábbi szakszervezetek alakultak újjá, illetve jöttek létre: Földmunkások szakszervezete, Kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők szakszervezete, Tanítók szakszervezete, Háztartási alkalmazottak szakszervezete.

A szakszervezetek felett a szocialista párt felügyeletet gyakorolt. A Sümeg és Vidéke június 8-i száma felhívást intézett a szakszervezetek vezetőségeihez, hogy jelentkezzenek a textil-

anyag átvételére. A június 15-i szám pedig már a földmunkások szakszervezete sümegi csoportjának ruhakiosztási ügyben tartott gyűléséről értesít.

A földmunkások szakszervezete május 16-i taggyűlésén határozatot hozott a munkabékekről és a munkaidőről.³²

A Tanácsköztársaság idején szigorú szesztilalmat rendeltek el. A kocsmákat bezárták. A szesztilalom nem kímélte Csányi Flórit és zenekarát sem. A banda a szesztilalommal munkanélkülivé vált. Nem volt hol muzsikálnak. A sümegiek szertették Csányi Flórit. Ha a kávéházban nem is szólhatott a cigánymuzsika, szólt a szabadban. Szólt a Kisfaludy szülőháza előtti téren és a püspöktől elkommunizált parkban. A szépen ápolt park, amely gyönyörű díszcserjékkel volt beültetve, a proletárok parkja lett. Itt sétáltak, itt pihentek a gyepen heverészve. Csányi Flóriék pedig muzsikáltak. A térzenét a séltálgató közönség szépen honorálta.³³

A szegény tanulók részére jótékonyági akciót szerveztek. Az akció szép eredménnyel zárult. Dr. Lukonich Gábor főorvos és Éles Károly elemi iskolai igazgató számolt el a gyűjtött adományokról.³⁴

Lukonich Gáborra szívesen emlékeznek a sümegiek. A tisztelet jeléül utcát neveztek el róla. Szerette, segítette az elesetteket, a szegényeket. Pénzt tőlük sohasem fogadott el. Ellenben nem egy páciensének nyomott a markába egy-két koronát vizsgálattal. Így akkor is eljártak hozzá, ha nem voltak betegek. A koronát ekkor is megkapták. A tanács hatalom alatt új orvosi díjszabást rendeltek el, amely csak Sümegre volt érvényes.³⁵

Június közepén felvetődött egy hatósági étkezde létesítésének gondolata. Az étkezdet a szegény proletároknak szánták. Még abban a hónapban 28-án meg is nyílt sokak öröme.³⁶

A Kormányzótanács próbaképpen Zala megyében megszervezte az árucseré akciót. Erre az ötletet az adta, hogy a falusi lakosság fehér pénzt, a Tanácsköztársaság pénzt nem fogadta el, mert nem tartotta értékállóknak. Ezért a városi lakók körében akadózott az élelmiszer ellátás. Falun pedig hiány volt a legfontosabb ipari termékekből, így petróleumból, gyufából, sóból, dohányból, szappanból, cipőből, edényből stb. A csereakció nyolc községre terjedt ki, többek között Sümegre is. Az Országos Központi Hitelszövetkezet azt az értesítést kapta, hogy a proletár csereakció nagy sikerrel végződött. E cserélt áruk között volt nagymennyiségű baromfi, tojás, tejtermék, borsó, bab és lencse.³⁷

A Deáki pusztán a püspökségnek nagy dísznő tenyésztete volt. A direktorium hívta fel a lakosság figyelmét, hogy aki igényel — természetesen megfelelő árért — juttat neki. Az igényeket a jelentkezés sorrendjében elégitették ki. A direktorium erkölcsiségére jellemző volt, hogy maguknak nem igényeltek.³⁸

A sümegi direktorium intézkedett a lisztfejradagok megállapításáról is. A fölös készleteket be kellett jelenteni. A boltokból a lakosság jegyre vásárolhatott. Bejelentési kötelezettséget rendeltek el a borkészletekre is.³⁹ A szesztilalom kapcsán olyan rémhírek terjedtek el Sümegen, hogy a tanács hatalom az összes szőlőket ki fogja irtatni. Így kívánják megszüntetni az alkoholfogyasztást. A borosgazdák közül sokan felültek a rémhíreknél. Elhitték, mert bort csak orvosi receptre a patikában lehetett kapni. Tivolt János a Sümeg és Vidéke május 8-i számában megcáfolta a hírt. Mint írta, a szőlőtermelést nem megszüntetni, inkább fokozni kívánja a tanács hatalom.

A szesztilalom ellenére sem búslakodott a fiatalság. Soha nem látott aktivitással teremtettek alapot a szórakozásra. A kulturális élet fellendült, pezsgett. A község közéletében a lakosság nagy része résztvevő és látogató a különböző rendezvényeket. Felbomlottak a községben addig meglévő kasztkok. A proletár mindenhová bemehetett. A Közoktatási Népbizottság által szervezett ismeretterjesztő bizottság előadásokat indított. Megszervezték a felnőttek oktatását.⁴⁰ A sümegi színesek előadásáról a Sümeg és Vidéke június 1-i száma elismerően nyilatkozott. Horváth István utcamester fia filmszínész volt. Vezette az ifjúságot. Szívvvel lélekkel foglalkozott velük. Szereplésre tanította őket.⁴¹ Mégis, talán legdívatosabban voltak a kabaré műsorok. Két hónap alatt három kabaré műsort adtak a községben. A rendező szervek: a sümegi szo-

cialista ifjúság, Kereskedelmi alkalmazottak szakszervezete, Sümegi Sport Club. Ady ünnepséget is szerveztek. Előkészítőleiről a Sümeg és Vidéke június 1-i száma tudósít.

Az iskolai oktatásban is változások következtek be. A hitoktatást április 19-én megszüntették az iskolában a Megyei Direktóriumtól kapott 986 sz. rendeletre. A biblia szemléltető képeket és feszületeket Beöthy István dr. esperes-plébánosnak adta át a gondnokság négy jegyzőkönyv kíséretében, amelyeket jóváhagyás végett a Közoktatási Népbiztoshoz terjesztettek fel. Az iskola bizottság eltörölte az igazgatói állást, a gondnokságot, az iskolaszéket, a tanfelügyelőséget. Ehelyett a községi művelődési osztály kebelében alakult iskolai intézőbizottságot hozták létre. Az intézőbizottság foglalkozott az iskolán kívüli oktatás ügyével is. A régi gondnokság május 24-én tartott utolsó gyűlésén kimondta feloszlását.⁴²

4. ELLENFORRADALMI MEGMOZDULÁSOK

A tanács hatalom alatt Sümegen és a járásban jelentősebb ellenforradalmi megmozdulások nem voltak. A zsirosgazdák azonban itt sem nyugodtak bele sorsukba. Pünkösd vasárnapján a templomi prédikációval úgy fellázították a hívők egy részét, hogy azok délután felvonultak és meg akarták támadni a vörösörséget. Csak amikor azok nem ijedtek meg és szembe szálltak velük, akkor oszlottak széjjel.⁴³

Horváth Vince, volt vörösör, sümegi nyugdíjas így emlékezik vissza erre az eseményre. „Az ukki őrsön teljesítettem szolgálatot, amikor az egyik sümegi vörösör társam felesége azzal a hírrel jött, hogy Sümegen kitört az ellenforradalom. Parancsnokunk azonnal készütségbe hozta az őrsöt. Parancsot kaptunk, hogy a négy sümegi vörösör élessel, kézigránáttal felszerelve induljon Sümegre, megtudni a helyzetet. Hát elmentünk. Szinte bújva mentünk a faluvégén. Estére érkezünk Sümegre. Nem tudtuk mi van a sötét házak mögött. Nem féltünk az esetleges harctól, de mi mégiscsak négyen voltunk. Aztán megtudtuk, hogy bizony ezen a napon, a dél előtt felbujtatott tömeg dorongokkal, kapákkal a rezidenciában levő vörösörségre támadott. Kántor, az őrség parancsnoka riadóztatta a katonákat. A ferences templom előtt a szentháromság szobra két oldalán élesre töltve várta a tömeget. Az őrsparancsnok álljt parancsolt. Nem engedte, hogy a felbujtatott tömeg közel jöjjön. Az erdészet kapujánál meg is álltak. A parancsnok aztán eléjük ment. A lázadó tömeget csendre intette, akik azt követelték, hogy a vörösörség tegye le a fegyvert. A parancsnok kijelentette, hogy a fegyvert nem teszik le, s ha a tömeg nem megy haza, az őrség fegyverét fogja használni. Erre fel lassan hazaszállingóztak. A hírre még este megérkezett a vörösök páncélos vonata Egerszegről. Másnap hajnalban meg is kezdődött a kihallgatás. Még az nap visszamentünk Ukkra jelenti a tapasztaltakat. Anynyit tudok, hogy egy párat a foglyok közül Zalaegerszegre vittek. Köztük Darnay őrnagyot is, de három nap múlva visszengedték.”

Itt kell szólni a sümegi vörösörségről. Ötvenen voltak.⁴⁴ Konkoly Jenő alezredes, megyei nemzetőr csoportparancsnok, aki az átszervezőkor a Zala megyei vörösörség vezetője lett, március 18-án Sümegre érkezett a nemzetörség megsemmisítésére. Wilcsek Gyula százados volt a járási nemzetőr parancsnok. A szemle után Konkoly alezredes kijelentette: a sümegi nemzetörség fegyelem és megbízhatóság tekintetében első a megyében. A nemzetörséget dicséretben részesítette.⁴⁵ A márciusi események után a nemzetörséget vörösörséggé szervezték át. A vörösörség tagjai egyszerű emberek voltak. Frontról hazatérők, napszámosok, cselédek, kereskedő segédek, kőbányászok voltak a tagjai. A járási direktorium intézkedései alapján mozgatták őket éppen oda, ahol fegyveresen kellett rendet teremteni az ellenforradalmárook között.

Május 10-én Csabrendek és Sümegcsehin tört ki ellenforradalmi lázadás. A Munkás című lap 1919. május 17-i száma így számol be az eseményekről:

„Az egész kísérletnek dr. Radovics László káplán volt az értelmi szerzője, aki sorra főzte a csabrendeki dzsentriket, kijelölte közöttük a szereplőket, kiosztotta a feladatokat, s ő

irányította az egész mozgalmat, amelyben személyesen is részt vett egészen míg kudarcba nem fulladt a vállalkozás.

Hegyi Károly csabrendeki szabómester volt a „hecckáp-lán” leghűbb csatlósa, aki azonban szintén csak a mozgalom „dicsőségében” óhajtott részt venni, s amikor a veszedelem szaga érezhetővé vált, épp úgy magukra hagyta félrevezetett barátait, mint a tisztelendő úr.

A harmadik főkolompos ifjú Barcza László földbirtokos volt.

A három jeles „hazafi” telekürtölte a falut azzal a hazug hírrel, hogy az angolok bevonultak Budapestre, megszállták a királyi várat, a kormány megbukott, Andrassy-kormány vette át az uralmat és ezért Csabrendeken is megszűnt a kommunista rend, tehát a direktóriumot el kell kergetni.

A lázítás hatott és mintegy száz fellovált ember megrohanta a községhezát, s ott a direktórium egyetlen ott tartózkodó tagját, Rem Ferencet az „ellenforradalom nevében” letartóztatták s kényszerítették a községi iroda és pénztár átadására. A „diadal” után a „győztes” ellenforradalmárok levették a községhezáról a vörös lobogót, azt a sárba aposták, s annak helyére egy lepedőből előlötvetett fehér zászlót tűztek. Majd felfegyvereztek néhány embert és elküldték őket a direktórium többi tagjait is elfogni.

A sümegi direktórium... 10 tagú vörös járórt küldött ki információk beszerzése végett. A vörös katonák este 8 óra után érkeztek a községbe és kapott utasításukhoz híven a direktóriumnál akartak jelentkezni. Azonban a többszáz főnyi fellázított tömeg, amely a községhezát körül fogta, egy szűk folyosóra szorította a vörös katonákat. Ezután fegyvereik átadására kényszerítették azokat, s azt mondták nekik, hogy majd csak akkor engedik őket haza, „ha a szerbek és a fehér gárda Pápáról bevonul Csabrebdekre”.

Az éjszaka azonban már keserű kiábrándulást hozott a csabrendeki ellenforradalmár „hősöknek”. Ugyanis a szélrózsa minden irányában lovasküldöncöket menesztettek — mint jó hadvezérekhez illik — összeköttetést keresni a szomszédos ellenforradalmi erővel. Amde a lovasküldöncök mindenhol azt hozták hírvil, hogy az egész járás csendes, az emberek mindenütt nyugodtan alszanak, s nem is sejtik, hogy Csabrendeken egy „világot sarkaiból kifordítani akaró mozgalom” indult meg.

Reggelre a tíz vörösőr — fegyvereitől megfosztva — hazaérkezett Sümegre. Radovics tisztelendő úr ugyanis örült tetteinek öntudatára ébredve szabadon bocsátotta őket.

A vörösőrök jelentésének meghallgatása után Dörnyei József elvtárs, a sümegi direktórium tagja Csabrendekre kocsizott, ahol még mindig százakra menő tömeg tolongott a legizgatottabb hangulatban a községhezát körül. Dörnyei elvtársat hangos fenyegető hangon fogadták, de ő módját tudta ejteni, hogy a tömeg meghallgassa és felvilágosító szavaira teljesen elcsendesedett a felbujtott nép forrongása.

Rövidesen megérkezett Zalaegerszegről 90 vörös katona, egy géppuskás osztaggal... Sándor Lajos elvtárs politikai megbízott, a zalaegerszegi vármegyei direktórium kiküldöttje... tizenkét csabrendeki ellenforradalmárt, köztük három földbirtokost letartóztatott. Az ellenforradalmárokat Zalaegerszegré szállították és majd a forradalmi törvényszék fog felettük ítélni.

A csabrendeki ellenforradalmi lázadással egyidőben a sümegi járásnak még egy pontján: Sümegcsehi községben is lejátszódott egy kis ellenforradalmi komédia. Az izgatók által fellázított tömeg behatolt Egved János elvtársnak, a direktórium elnökének lakásába és elvitték onnan a hivatalos iratokat.

Sándor elvtárs a zalaegerszegi vörösörökkel Sümegcsehiben is rendet teremtett... a csabrendeki esettel összefüggő ellenforradalmi puccs két fővezérét letartóztatta...

5. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG BUKÁSA

Így emlékeznek vissza a szemtanúk az utolsó napokra: Nagy Sándor: Winkler Lajos kereskedővel együtt mentem fel Budapestre, hogy a sümegieknél sőt biztósítsak. A direktórium küldött el. Ez már a kommunizmus vége felé volt,

A sőt megkaptuk. Volt időm, hogy bemerjenek az építőiparosok szakszervezetébe. Ott már arról beszéltek, hogy a kommunizmus megbukott. Mindenütt forrongnak a fehérek. Mire haza jöttünk, itt is mozgolódtak az ellenforradalmárok. Pár napra rá le akarták fegyverezni a vörösörséget.

Novák Lajos: A forradalom bukásának hírei Sümegre is elértek. Felnőttek, gyerekek vonultak fel kövekkel, botokkal. Ekkor zúzták be a kommunisták ablakait, ekkor verték meg Radlóczi, Gellért Mór, Horváth Istvánt. Radlóczi önvédelemből pisztolyát használta. Molnár Mihályt lelőtte. A feldühödött tömeg szinte halálra verte. Innen a családjával együtt Budapestre költözött. Gellért Mór öreg tanítót annyira megverték fia, Gellért Samu miatt, hogy Pest környékén belehalt sérüléseibe.

A székely pánccelosok már a kommunizmus bukása után érkeztek Sümegre. Itt már megtörtént az ellenforradalom. Virágcsokrokkal fogadták őket az ellenforradalom hívei. A kommunizmus bukása után az itthon maradt vezetőket elfogták, börtönbe zárták őket. Targylásuk nyilvános volt, a Polgári Önképzőkör nagytermében.

Krajcár György: A fehérek megérkezésekor nagy mulatság volt Sümegen. Főleg a jómódúak tartották. Ők adták össze az ennalót és a bort. Gellért Samu ügyvéd lakását összetörték, éléskamráját kifosztották. Horváth István színész fejét követ dobta be.

Horváth Vince: A fehérek pánccelos vonatával is találkozom. Éppen az ukki állomáson teljesíttem vörösőr szolgálatot. Befutott egy pánccelos vonat. Mikor megállt, egy hadnagy ugrott ki belőle. Rózsáján nemzeti színű szalag volt. Mögötte géppuskások ugráltak le és az állomás épülete felé tüzelő állásba helyezkedtek. A tiszt fegyverletételre szólított fel bennünket. — Csak felsőbb parancsra! — mondtam. Amikor láttam, hogy komolyan követelik a parancs végrehajtását, csak akkor tettem le a fegyvert. Aztán a községben levő órsre mentünk. Itt is lefegyverezték az egész órsreget. Bántódás nem történt. Mindenkit haza irányítottak.

A kommunizmus bukása után igen megverték Horváth utcamester fiát. „Bűne” az volt, hogy szervezte és rendezte a majd mindennapi propaganda előadásokat, zindarabokat, a fiatalság szórakozásait. Mozgalmas esték voltak ezek... Ezért feleségét, családját nagyon megverték. Az ablakokat követ, dorongokkal bevették. A ház ajtaját bezúzták. A bútorait összetörték, az utcára hajították... El is költöztek Sümegről.

Radlóczi a tömeg felkereste lakásában. Előli a padlásra menekült. Molnár Mihály utána ment, hogy lehozza a padlásról. Radlóczi látta a felizgatott tömeget, önvédelemből fegyverét használta. A lövés pontos volt. Molnár Mihály holtan zuhant le a padlásfeljáróból. A felbőszült tömeg szinte halálra verte a községi direktórium vezetőjét. Mégis életben maradt. Családjával elköltözött Sümegről.

Müller Ernőné: Reggel Zalaszentgróton szekerekre raktak bennünket és útnak indítottak Keszthelyre, ahova a késő délután érkezünk. Ott töltöttük az éjjelt, mikor megvirradt, kiszóltottak bennünket szentgrótiakat és Sümegre vittek bennünket. Sümegen a Tanácsköztársaság ideje alatt ellenforradalmi felkelés volt, amelyet Darnay őrnagy vezetett. Miután kiszabadult, ő fogadott bennünket, őnyos kárörömmel szemlélte az előtte felsorakozott kommunistákat, majd beszélni kezdett hozzájuk. Hazaárulóknak, zsidóberenceknak, csirkefogóknak nevezett bennünket és megígérte, hogy gondoskodik fog arról, hogy kiirtsa belőlünk a destruktív eszméket.

Ezután a „biztató” fogadás után a fogházba kísérték bennünket. A fogház egy emeletes épület a járásbíróház udvarán. Az I. emeletre kerültünk. Én egyedül voltam nő a fogházban és így zárkában is egyedül maradtam, ami nagy megkönnyebbülés volt számomra. Kétség és remény váltakozott bennem, birkóztam, vesződtem velük, forgolódva kemény fekhelyemen, míg végre a kimerültség erőt vett rajtam és elaludtam.

Egy sümegi asszony ebédet hozott be nekünk. Az ebédhez csemege is volt, hírek és rémhírek. Itt felakasztottak valakit, ott agyonverték egy direktórium elnököt, amott kihurcolták a fogházból a politikai foglyokat és a Balatonba fojtották. Pogromokról, antiszemita kilengésekről mesélt az asszony,

amelynek ha a fele volt csak igaz, az is elég volt ahhoz, hogy megkésérítse szánkban a falatot.

A fogház gondnoka nagyon rendes ember volt, nem sokat törődött a fogházi szabályokkal. A foglyokat rendes, becsületes embereknek tartotta és hitt abban, amiben mindnyájan reménykedtünk, hogy ez a rendszer nem tarthat sokáig, és rövidesen ismét felül kerekedünk. A fegyveres őrseg tagjai szintén jóindulatú parasztyerekeknek bizonyultak, akik szívesen elbeszélgettek, később már együtt kártyáztak a foglyok egyikével-másikkal.

Másnap ebéd után sorakozót parancsoltak. — Mindenki az udvarra! — Lementünk. Felsorakoztunk a már lenn álló tisztek és polgári öltözöt ellenforradalmárok előtt. Felolvastak egy névsort, és megparancsolták a megnevezetteknek: Egy lépést előre! Kiléptek Gellért, Radlóczi, Huszti és még többen, sajnos nem emlékszem nevükre. „A többiek fel!” — hangzott a parancsszó. Felmentünk. Velünk jött Gellért anyósa is, aki éppen ennalót hozott vejének. Alig értünk a folyosóra, amikor szitkok, ütések és fájdalmas kiáltások zaja ütötte meg fülünket. Az ablakhoz léptünk és szörnyű látványnak lettünk tanúi. Az udvaron bittal, kutyakorbáccsal verték elvtársainkat, különösen Gellértet, aki minden bűne mellett még zsidó is volt. Gellért anyósa a látványtól rosszul lett. Bevezettem cellámba és mindketten sírógörcsöt kaptunk.

A verések ezután rendszeressé váltak. Az egyik délután vad zsvajj lármája hatolt fel hozzánk. Mindenki a helyén volt, nem tudtuk mire vélni a lármát. A folyosó ablakaihoz siettünk. Rettenetes látvány tárult szemünk elé. Az udvarra egy megbilincselte embert hajtottak, akit egy csomó megvadult ember követett és aki érte, bittal, korbáccsal, bikacsökkel ütötte-verte. A feje dagadt volt, verejtékes, az arcát elborította a vér, amely homlokából és az orrából csurgott rá. Már alig állt a lábán, nehezen, roskadozva vonzolta magát előre.

Midőn fájdalmas szemeit egy pillanatra felénk emelte, valaki megismerte. Dandi volt, a sümegi ellenforradalmárok felett ítélkezett forradalmi törvényszék elnöke vagy vádbiztosa (nem emlékszem pontosan). A zalaegerszegi börtönből hurcolták ide, hogy a sümegi ellenforradalmárok kitölthessék rajta bosszújukat. A földszinti zárkák egyikébe dobták és éjszaka a tiszt urak ismét tobzódottak rajta. Tehetetlen dühbe és rettegésbe ejtve a fogház többi lakóit, akik fogcsikorgatva, fejüket a szalmába takarva hallgatták Dandi rémes jankijáltásait.

A sümegi vallatások és kínzások után szinte megváltásnak tűnt a foglyoknak a Zalaegerszeg mellett levő pozvai internáló tábor. Alig egy hónappal a Tanácsköztársaság bukása után a belügyminiszter rendeletére alakult meg, a kommunizmus üldözésére, meghurcoltatására, a vöröskatonák, szocialisták és hazafiak bebörtönzésére. Megérkeztek az első internáltak Budapestről, Kaposvárról, Egerszegről, Sümegről, Keszthelyről, Békéscsabáról stb. Vasmunkások, bányászok, orvosok, színészek, kubikusok, zsellérek.

A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása után megbuktak.

* * *

A Tanácsköztársaság sümegi eseményeit részletesen ezideig — tudomásom szerint — senki sem dolgozta fel. A Veszprém Megyei Pártbizottság kiadásában megjelentetett „A Tanácsköztársaság Veszprém megyében” c. könyv, mivel Sümeg abban az időben Zala megyéhez tartozott, csak említést tesz az itteni eseményekről. A Zala Megyei Pártbizottság 1961-ben megjelent emlékkönyve „A Tanácsköztársaság Zala megyében” pedig azért nem foglalkozik Sümeggel, mert onnan a felszabadulás után közigazgatásilag elszakadt. Így Sümeg e korabeli története, bár jelentős és érdekes események zajlottak le itt a tanács hatalom alatt, eddig megíratlan volt.

Müller Ferenc

JEGYZETEK

- ¹ Magyar Statisztikai Közlemények. 1900.
- ² Éles Károly: Emléklapok. Sümeg, 1930.
- ³ Sümeg és Vidéke 1912. évf. 20. sz.
- ⁴ Közigazgatási tájékoztató lap, 1925. Zalaegerszeg. Állami Levéltár.
- ⁵ Németh Péter: Emlékezés Darnay Kálmánra. A Veszprémi Megyei Múzeumok Közleményei. 1964.
- ⁶ Éles: Emléklapok. Sümeg, 1930.
- ⁷ Sümeg és Vidéke. 1912. V. 19.
- ⁸ Magyar Statisztikai Közlemények. 1911.
- ⁹ O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Bp. 1966.
- ¹⁰ Sümeg és Vidéke 1918. XI. 3.
- ¹¹ Adatok a sümegi állami elemi iskola történetéhez c. kézirat munkából. Az 1918/1919. évi jelentésből. (Ramassetter Ált. Isk. Sümeg).
- ¹² Uo.
- ¹³ Éles Károly: Emléklapok. Sümeg, 1930.
- ¹⁴ Csaba Imre: A Tanácsköztársaság Veszprém megyében. Veszprém, 1959. 81.
- ¹⁵ Uo. 51.
- ¹⁶ Sümeg és Vidéke 1919. III. 30.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 6.
- ¹⁹ Nagy Sándor sümegi születésű kömüves közlése. (Kovács J. András gyűjtése 1959-ben.)
- ²⁰ Novák Lajos nyugdíjas, 1904-es születésű sümegi lakos visszaemlékezése.
- ²¹ Csaba i. m., 156.
- ²² Nagy Sándor sümegi lakos visszaemlékezése.

- ²³ Csaba i. m., 155.
- ²⁴ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 13.
- ²⁵ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 27.
- ²⁶ Hertelendy Zsigmond, a volt Sümegi Munkástanács tagja, nyugdíja visszaemlékezése.
- ²⁷ Novák Lajos nyugdíjas, sümegi lakos visszaemlékezése.
- ²⁸ Sümeg és Vidéke 1919. III. 30.
- ²⁹ Sümeg és Vidéke 1919. VI. 29.
- ³⁰ Uo.
- ³¹ Sümeg és Vidéke 1919. VI. 15.
- ³² Sümeg és Vidéke 1919. V. 18.
- ³³ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 13.
- ³⁴ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 6.
- ³⁵ Sümeg és Vidéke 1919. VI. 1.
- ³⁶ Sümeg és Vidéke 1919. VI. 29.
- ³⁷ Csaba i. m., 182.
- ³⁸ Nagy Sándor visszaemlékezése.
- ³⁹ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 13. és VI. 15.
- ⁴⁰ Sümeg és Vidéke 1919. IV. 27. és VI. 8.
- ⁴¹ Krajczár György sümegi 1905-ös születésű asztalos, majd VB. eln. h. közlése. (1967-ben meghalt).
- ⁴² Adatok a sümegi állami elemi isk. történetéhez. 1918/1919. évi jelentés.
- ⁴³ Csaba i. m., 213.
- ⁴⁴ Kemény Károly volt vörösőr, 1886-os születésű sümegi lakos visszaemlékezése.
- ⁴⁵ Sümeg és Vidéke 1919. III. 23.

Das Städtchen Sümeg zur Zeit der ungarischen Räteregierung

Bei Niederschrift seiner Studie stützte sich der Verfasser in erster Reihe auf das in der damaligen Lokalpresse verfügbare Quellenmaterial, da die bezüglichen Archivalien in der Zwischenzeit verlorengegangen waren. Das Gesamtbild kann also nicht als vollkommen betrachtet werden.

Die Studie teilt sich in drei Abschnitte.

Im ersten Abschnitt findet man ein wirtschaftlich-gesellschaftliches Bild der Kleinstadt zur Zeit der Jahrhundertwende. Aus diesem Bild geht hervor, daß es damals in Sümeg neben Ackerbau und Kleingewerbe nur Anfänge der Industrialisierung gegeben hat. Eine Kalk- und Ziegelbrennerei sowie Lederfabrik, Dampfmühle und ein Steinbruch beschäftigten alle zusammen kaum einige hundert Menschen.

Der zweite Abschnitt befaßt sich mit den Begebenheiten in der Kleinstadt zur Zeit der bürgerlich-demokratischen Oktoberrevolution am Ende des Ersten Weltkriegs. Die Nachrichten über Kriegsende, Bildung eines städtischen Nationalrats und Ausrufung der Republik wurden von der Bevölkerung begeistert begrüßt. Die Sozialdemokratische Partei konnte ihre Position und ihren Einfluß auf die Massen wesentlich festigen und entfaltete derart eine sehr aktive Tätigkeit in der Lenkung des Lebens in Stadt und Land.

Wie aber nicht anders zu erwarten war, wirkten die neugebildeten Räte im Städtchen Sümeg selbst und im dazugehörigen Verwaltungsbezirk schon infolge ihrer sozialen Zusammensetzung eher hemmend auf die Fortentwicklung des revolutionären Umbruchs. Ihre Tätigkeit beschränkte sich zu meist auf Versuche zur Regelung der Lebensmittelversorgung.

Der dritte Abschnitt der Studie befaßt sich mit der Schilderung der Ortsgeschichte während der Rätezeit.

Die Mitglieder der nach der friedlichen Machtergreifung konstituierten Orts- und Bezirksräte gehörten überwiegend der Sozialdemokratischen Partei an. Bereits in den ersten Tagen ihrer Amtsführung wurden Vorkehrungen getroffen zur Sozialisierung der bischöflichen Grundherrschaft und der gewerblichen Unternehmen. Diesen grundlegenden Maßnahmen folgten wieder andere, um auch auf dem Gebiet der sozialen und kulturellen Verhältnisse Wandel zu schaffen. Die letzteren bezogen sich auf die Sozialisierung des bischöflichen Palais und der darin gehüteten Werte, die Schaffung einer Proletarier-Parkanlage anstelle des bischöflichen Gartens, die Einrichtung eines Altenheims, Geldsammlungen für bedürftige Schulkinder, Einrichtung einer öffentlichen Speiseanstalt im Rahmen der Armenfürsorge u. a. m.

Den wichtigeren Teil der der Roten Garde vorbehaltenen Aufgaben bildeten der Schutz der örtlichen Rätegewalt, die Sicherung der öffentlichen Ordnung sowie die meist ohne Anwendung von Waffengewalt bewirkte Unterdrückung örtlicher (Sümeg, Csabrendek, Sümegcsehi) konterrevolutionärer Bewegungen. Die konterrevolutionären Gruppenbildungen am Dorfe erhielten ihren Zuzug aus Kreisen der politisch ungeschulten ländlichen Bevölkerung, die von reaktionären Pfaffen, Offizieren, Grundbesitzern und begüterten Bauern aufgehetzt worden war. Diese waren es auch, die nach dem Sturz der Räterepublik neben den sich aus Offizieren rekrutierenden Freischaren auf die örtlichen Vertreter der Räteherrschaft Jagd machten und sie grausam folterten.

Ferenc Müller

Historique de la République des Conseils Hongroise à Sümeg

Vu que le dépôt d'archives publiques concernant l'histoire de la République des Conseils Hongroise à Sümeg s'est anéanti, l'auteur, en écrivant son article s'est appuyé avant tout sur le matériel de la presse locale de l'époque. Ainsi le tableau qu'il peint ne peut être complet.

L'étude se divise en trois parties.

La première partie esquisse le tableau économique et social de la petite ville au tournant du siècle: il est caractéristique qu'à cette époque l'industrie usinière n'est qu'à un niveau primitif auprès de l'agriculture et de l'artisanat. La chaufournerie, la fabrique de cuir et la briqueterie, la carrière de pierres et le moulin à vapeur, le tout ensemble n'emploie que quelques centaines d'homme à peine.

La deuxième partie traite les événements de la révolution démocratique bourgeoise. La fin des hostilités, la constitution du Conseil National, la proclamation de la république furent acclamées par la population.

L'influence et la base de masse du Parti Socialdémocrate se renforcèrent, et ainsi il put prendre part activement à la direction de la vie de la ville et du district de Sümeg. Les conseils municipaux — de la ville et du district — à partir de leur composition même, entravaient le développement ultérieur de la révolution. Leurs activités se réduisèrent dans la plupart des cas aux tentatives visant la solution des problèmes du ravitaillement.

C'est la troisième partie de l'étude qui s'occupe de l'histoire locale de la République des Conseils Hongroise.

Les membres des directoires constitués après la prise du pouvoir pacifique se recrutaient des membres du Parti Social-démocrate qui aux premiers jours déjà s'attelaient sérieusement à la socialisation de la grande propriété épiscopale et des usines industrielles. Ces mesures principales ont été complétées par celles qui visaient la réforme des conditions sociales et culturelles, telle p. ex. la socialisation de l'évêché et de ses biens, la création du parc de prolétaires (à la place du parc épiscopal), la fondation de l'asile des vieillards, la collecte au bénéfice des étudiants pauvres, création d'une cantine municipale pour les pauvres, etc.

La protection du pouvoir des conseils, le maintien de l'ordre, la répression — dans la plupart des cas par des moyens pacifiques — des mouvements contre-révolutionnaires locaux (Sümeg, Csabrendek, Sümegcsehi) formaient le plus clair de l'activité de la Garde Rouge. La base locale de la contre-révolution se forma de simples paysans ignorants, politiquement inconscients, excités par des prêtres, officiers, propriétaires terriens, gros paysans réactionnaires. Auprès des détachements d'officiers, c'étaient ceux-ci qui persécutaient et tourturaient les dirigeants locaux de la République des Conseils après la chute de la dictature du prolétariat.

Ferenc Müller

События в Шумеге во время Венгерской Советской Республики

Архив, относящийся к событиям в Шумеге во время Венгерской советской республики, погиб, поэтому автор при написании статьи руководствовался в первую очередь материалами местной печати того времени. По этой причине нарисованная им картина не может претендовать на полноту.

Статья состоит из трех частей.

В первой части описывается экономическая и общественная жизнь на рубеже веков, для которой характерно при наличии сельского хозяйства и ремесел слабое развитие промышленности. Винный, известковый, кирпичный заводы и паровая мельница вместе взятые едва насчитывали сто рабочих.

Во второй части рассматриваются события буржуазной революции. Население с большим энтузиазмом встретило окончание войны, образование Национального совета и провозглашение республики. Усилилось влияние и авторитет социал-демократической партии, которая активно включилась в управление Шумегом и районом. Районные и сельские советы — уже по своему составу — стали тормозить дальнейшее развитие революции. Их деятельность ограничивалась большей частью проблемами снабжения.

Третья часть статьи содержит описание событий во время советской республики.

После мирного захвата власти образовались районные и сельские директории, члены которых в большинстве своем вышли из рядов социал-демократической партии и с первых же дней приступили к ликвидации епископского господства и социализации промышленных предприятий. Эти основные декреты дополнились действиями, направленными на изменение социальных и культурных условий — такими, как например, национализация епископского дворца и ценностей, открытие пролетарского парка (в бывшем епископском дворце), основание социального дома для престарелых, сбор пожертвований в пользу бедных учеников, открытие казенной столовой для бедноты и т. д.

Главной заботой Красной Гвардии были: защита советской власти, соблюдение порядка и действия по ликвидации мелких местных контрреволюционных выступлений (Шумег, Чабрендек, Шумегчехи), осуществляемые в основном мирным путем. Местной базой контрреволюции был политически несознательный деревенский люд, подстрекаемый реакционными священниками, офицерами, помещиками и кулаками. Уже после падения советской республики они наряду с офицерскими карательными отрядами принимали участие в преследовании и истреблении местных советских руководителей.

Ференц Мюллер